

تمثیل پسرک کر و لال از زبان مانی بازسازی قطعه سغدی مانوی

L83b

(ص ۵۱-۳۹)

محمد شکری فومشی^۱

دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد برلین

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۳/۱

تاریخ پذیرش قطعی: ۹۱/۵/۲۲

چکیده

در این مقاله، بخش کوچکی از تمثیل سغدی مانوی «پسرک کر و لال» که از زبان مانی برای یکی از روحانیون زرتشتی نقل شده، بازسازی شده است. متن این تمثیل که مشتمل بر چندین قطعه دست‌نویس به زبان و خط سغدی است، در مجموعه دست‌نویس‌های لنینگراد قرار دارد که سال‌ها پیش دانشمند روسی راگوزا آن را منتشر کرده بود و چندی بعد نیکلاس سیمز ویلیامز آن‌ها را پس از ویرایش مجدد، بازسازی کرد. در این مقاله، قطعه تاکنون منتشرنشده Ch/So12400 (از مجموعه دست‌نویسایای تورفانی کتابخانه ملی برلین)، در مقام نسخه هم‌نوائی قطعه L 83 b (از مجموعه دست‌نویس موزه فرهنگستان علوم سن پترزبورگ - لنینگراد سابق)، بخشی از متن تمثیل مزبور را تکمیل می‌کند.

واژه‌های کلیدی: تمثیل، دست‌نویس سغدی L 83 b - Ch/So12400، مجموعه دست‌نویس لنینگراد، قطعات تورفان

۱- مقدمه

قطعهٔ سغدی مانوی L83b (با شناسهٔ پیشین SI 3 Kr/27; inv.no.3761)، از مجموعهٔ آسیای مرکزی مؤسسهٔ شرق شناسی فرهنگستان علوم روسیه که اکنون در موزهٔ فرهنگستان علوم سن پترزبورگ (لنینگراد سابق) نگه داری می‌شود، یکی از قطعات مجموعه دست‌نویس کراتکف است که در دههٔ نخست یا حداکثر در نیمهٔ نخست دههٔ دوم ۱۹۰۰ در ترکستان شرقی (چین) کشف شده است. راگوزا (۱۹۸۰) قطعات هر چهار مجموعهٔ کوخانفسکی، کراتکف، آلدنبرگ و رابوروفسکی را در کتابش *قطعات سغدی مؤسسهٔ شرق شناسی موزهٔ آسیایی* (۱۹۸۰) منتشر کرده است.^۱ در آن زمان، راگوزا موفق به یافتن پیوند منطقی میان این دسته از قطعات نشد. اما ده سال بعد، سیمز ویلیامز^۲ در بررسی مجدد برخی از این قطعات، علاوه بر اصلاح قرائت چندین واژه که راگوزا بد خوانده بود، به بازسازی و تنظیم این قطعات در یک متن پیوسته به نام «مانی در دربار شاهنشاه» پرداخت.^۳ او به واسطهٔ وجود عبارت *xwty prōrt* «(پسر/ نامادری؟) خود غذا داد» در L83b/1[46] و واژه‌های *xwty prty* «خود (پسر/ نامادری؟) غذا داده است» در L83c/2[53]، قطعهٔ L83c را در ادامهٔ قطعهٔ L83b جای داد. وی همچنین جملهٔ L68/9[64-65]: «سرانجام ... سخن خواهم گفت پیش از همه، چونان آن پسر، داد خویش خواهیم گرفت» (از زبان مانی) را نتیجهٔ طبیعی جریان روایت پس از وجود واژه‌های *prw δt . . . z-γm* «سرانجام ... پر داد ...» در L83c/3 / 4[54-55] دید و سه قطعهٔ L83b، L83c و L68 را به همین ترتیب به دنبال هم

* از پروفیسور نیکلاس سیمز ویلیامز (N. Sims-Williams) و دکتر کریستیانه رِک (ریک) سپاسگزارم که از سر محبت پیش‌نویس بخش قرائت دست‌نویس و تفسیر بر آن را خواندند و نکات مهمی را (که در جای خود آمده) یادآور شدند.

1. Ragoza 1980.

جدیدترین انتشار مجموعه دست‌نویسهایی که نخستین بار راگوزا و چندی بعد سیمز ویلیامز منتشر کرده‌اند، همراه با عکس دست‌نویسها در کتاب زرشناس - عسگری (۱۳۸۸) بازتاب پیدا کرده‌است.

2. Sims-Williams

3. The Sogdian Fragments of Leningrad II: Mani at the Court of the Shahanshah (SFL II), 283-284.

۴. قطعهٔ L83b به اندازهٔ ۱۲/۸ در ۱۱/۸ سانتی متر دست‌نوشته‌ای بر کاغذ زردرنگ، با مرکب سیاه و به خط پیوستهٔ سغدی است. (راگوزا ۱۹۸۰: ۵۷) روی برگ شش سطر دارد و بر پشت آن، متنی چینی (سوره کتاب ۲۵، ص ۴۹۰ الف، سطر ۲۸-۲۳؛ (یاشودا ۲۰۰۱: ۱۰۷) با تشکر از پیتر تسیمه برای ارجاع کتاب شناختی‌اش) آمده، اما پس از تحریر متن چینی، واژه‌هایی چند به خط سغدی نیز بر آن نگاشته شده است.

روایت کرد. با این حال، حدود ده سال بعد، پژوهش یوشیدا روی این مجموعه دست‌نویس‌ها که شامل متن‌های چینی قطعات نیز می‌شد، نشان داد که تحقیقات سیمز ویلیامز در بازسازی متن پیوسته حداقل در یک‌جا با موفقیت همراه نبوده است.^۱ یوشیدا قطعه کوچک L83c را پس از L69 و L60 جای می‌دهد؛ یعنی بلافاصله قبل از L83b و درست خلاف بازسازی سیمز ویلیامز که L83c را بعد از L83b جای داده بود.^۲

بنا بر متن «مانی در دربار شاهنشاه»، که L83b راوی تنها بخشی از تمثیل (przβr) نخست روایت است،^۳ پسری مطابق با وصیت مادرش، خود را به کر و لالی زده تا بدین وسیله خود را از نامهربانی نامادری خویش که نقشه قتل او را کشیده، محافظت کند. متن کل داستان، طبق ترتیبی که نخستین بار سیمز ویلیامز به هفت قطعه سغدی موسوم به «مانی در دربار شاهنشاه» داده، از زبان مانی برای یک مغ (که از او در متن به نام یاد نشده و می‌کوشد برای اثبات برحق بودن کیش زرتشتی زمینه مباحثه مانی و موبدان زرتشتی را فراهم آورد) نقل می‌شود. به لحاظ تاریخی، مجموعه این قطعات بیانگر موقعیت آخرین روزهای مانی پیش از ورودش به دربار شاهنشاه بهرام (و در پی آن مباحثه و حبس و مرگش در زندان) هستند.^۴ در آغاز آنچه که از داستان باقی مانده، مانی در قالب یک تمثیل به مغ می‌گوید:^۵

(L69) بانویی (δβmpnwh) پسری بسیار زیبا و عزیز به دنیا آورد. اما چندی بعد زن از دنیا رفت. او نزدیک به مرگ، پسرک را چنین اندرز داد: «... به تو سخنی اندرز می‌دهم ... (چون) به سخن من شوی، زنده خواهی ماند ... اگر نه ... ترا بایسته خواهد بود مُردن ... اگر من بمیرم، تو خود را

۱. خود سیمز ویلیامز نیز در مقاله اش متذکر شده بود که بازسازی بی عیب و نقص مجموعه این قطعات به بازشناخت متن‌های چینی دستنویسها نیز وابسته است، و ابراز امیدواری کرده بود که این اتفاق در آینده بیفتد. (SFL II, 287, no. 4)

۲. برای توضیحات بیشتر، رک. (یاشودا ۲۰۰۱: ۱۰۷). یوشیدا قطعه L83d را، که توسط خود او شناسایی شد، در پی آخرین قطعه این مجموعه یعنی L83a جای می‌دهد. همانجا.

۳. سیمز ویلیامز (Ibid) قطعه L83b را به ترتیب پس از قطعات L69، L60، L87 (اما نه در پیوند مستقیم با هم) و پیش از قطعات L83c، L68 و L83a قرار داده بود. در کل داستان (از آنچه که در اختیار ماست) دو تمثیل نقل شده است. مقاله حاضر فقط به قطعه L83b (و البته L69 در پیوست) می‌پردازد.

۴. در این باره، بنگرید به: سفر آخر مانی (هنینگ ۱۹۴۲: ۹۵۳-۹۴۱).

۵. در خلاصه روایت زیر، از ذکر نام قطعاتی که در نقل کلی آن نقش مهمی نداشتند، خودداری شد.

کر و لال کن؛ سخن مگو (و) مشنو.^۱ پس از مرگ مادر، پدر، بانویی دیگر برگزید. او هفت پسر به دنیا آورد. اما او «آغازید ... به پسرک کر و لال زشتی (نفرت) ورزیدن (و) خواست (او را) کشتن.» هنگامی که پدر با سعایت نامادری از پسرک روی گردان شد، زن نقشه قتل پسر را کشید. ابتدا در غذای او زهر ریخت، اما پسرک آگاه شد و ظرف غذای خویش را با خوراک دیگر پسران بیامیخت و خود کاسه نیالوده برگرفت. (L60) پسران «کاسه‌ها را گرفتند و خوردن آغازیدند (و) همه مُردند ...» (گوشه نخست تمثیل نخست) (L83b) در تلاشی دیگر، نامادری باری دیگر ناکام می‌شود و خوراک زهرآلود را به جای پسرک سگش می‌خورد (گوشه دوم تمثیل نخست. همین گوشه از روایت است که در قطعه مورد بررسی مقاله حاضر بازتاب یافته است).

آنگاه (پس از گذر از شکاف در نقل روایت، به علت پارگی و از هم گسیختگی دست‌نویس‌ها)، (L68) مانی به مغ می‌گوید: «من و پیروانم اکنون به این پسر همانندیم که برای تدبیر خاموش بود. اما سرانجام، چونان آن پسر، مهر لب خواهیم شکست و داد خویش خواهیم گرفت.» مغ به مانی پیشنهاد می‌کند که برای مباحثه نزد موبد (mywptw) بروند. اما مانی بر نمی‌تابد و می‌گوید: «بنیوش ای مغ، تمثیلی (دیگر) بگویم؛» داستان گوسفند و گرگ و روباه را^۲ (تمثیل دوم). (L83a) آنگاه مغ می‌کوشد او را نزد «سرور بات (ptw)»^۳ ببرد. اما مانی باری دیگر پاسخ منفی می‌دهد؛ تا این که مغ پیشنهاد می‌کند: «پس بیا به سوی دربار نیکو شویم» و «این جدل نزد شاهنشاه گوییم. پس خداوندگار مار مانی چنین فرمود: ستایش شده و ستوده باد شاهنشاه با همه شهریار ...» (افتادگی متن).^۴

۱. این بخش از روایت که در قطعه L69 (SI Kr IV 813, no. 3560) آمده، متن همساز دیگری هم دارد که همانا قطعه Ch/U 6926 از مجموعه برلین است. نک. *MiH I*, 396. من آن را در پیوست همین مقاله منتشر می‌کنم.

۲. در اینجا متن، هم آسیب دیده و هم افتادگی دارد، چنان که حتی کلیت داستان را نیز نتوان از آن دریافت. سیمز ویلیامز آن را با داستانهای ازوپ مقایسه می‌کند. *SFL II*, 282.

۳. بنگرید به تفسیر سیمز ویلیامز (*ibid*) در بازشناخت این واژه. او *ptw* را همان شاه «بات» می‌داند که در آخرین سفر مانی به دربار بهرام یکم شاهنشاه ساسانی او را مشایعت کرده است.

۴. برای کل روایت با جزئیات بنگرید به: زرشناس - عسگری ۱۳۸۸، ۱۲۲ - ۱۳۴؛ *SFL II*, 283-285.

مطابق با دیگر مدارک تاریخی، می‌دانیم که مانی سرانجام نزد بهرام رفت؛ اما در نهایت به امر شاهنشاه در زندان محبوس شد و همان جا درگذشت.

۲- بازسازی دستنویس

متن

در پرتو پژوهش ارزشمند کریستیانه رِک (فرهنگستان علوم براندنبورگ - برلین) و انتشار فهرستوارهٔ دست‌نویس سغدی کتابخانهٔ ملی برلین تحت عنوان دست‌نویس‌های ایرانی میانه. جلد یکم: قطعات تورفانی مانوی برلین به خط سغدی (۲۰۰۶)،^۱ اکنون می‌توانیم به طور قطعی بخشی از گوشهٔ دوم تمثیل نخست را بازسازی کنیم. ما این بازسازی را مدیون خانم رِک هستیم که تشخیص داد قطعهٔ Ch/So12400 (با شناسهٔ پیشین T II 3021) ادامهٔ مستقیم قطعهٔ L83b است؛^۲ گرچه این نکته را نیز باید متذکر شد که دست‌نویس برلین قطعه‌ای جدا گشته از دست‌نویس لنینگراد نیست، بلکه بخشی از همان متن، اما از نسخه‌ای دیگر است، زیرا آغاز سطر در قطعه برلین همان جایی نیست که در قطعهٔ لنینگراد آغاز می‌شود؛ به عبارت دیگر، از روایت مورد نظر اکنون دو نسخه در اختیار داریم. (نیز بنگرید به پیوست). در زیر، گزارش همساز و هم‌نوی دو قطعهٔ لنینگراد (با ویرایش سیمز ویلیامز) و قطعهٔ برلین (منتشرنشده) را می‌خوانیم:

L 83 b/V/ (*SFL II*, 283-284)

(سطرهای همسان^۳ دو دست‌نویس به صورت ایتالیک نشان داده شده است)

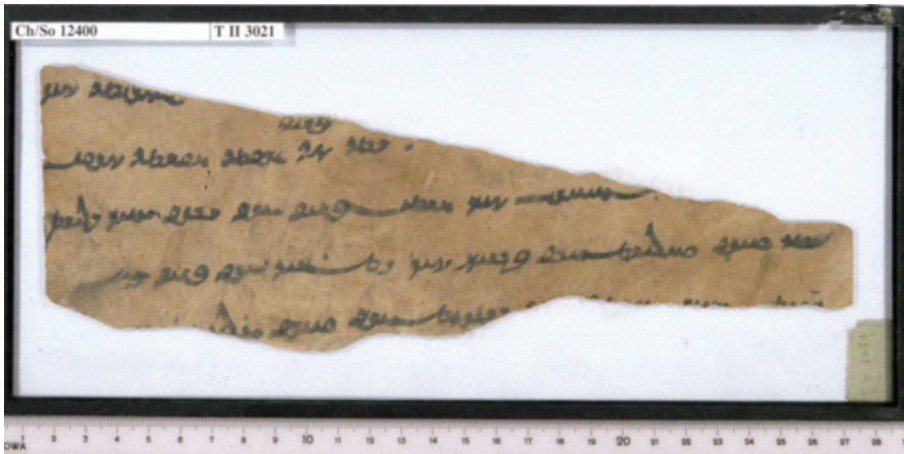
- 1[46] / (ky) xwty prδrt [.]
- 2[47] / (c)nw ynch ZKn zky wy(t)[δrt]
- 3[48] / [Z]Y tw p(ryw)^۴ xrt [.]
- 4[49] / (k)t mwrty rty xh [.]
- 5[50] / kywyδ ktsknty sr x(r)[t]
- 6[51] / mwrty rty šy kwty xw[rt]

1. Reck 2006 (*MiH I*) . تاکنون همین مجلد منتشر شده و جلد(های) دیگر در حال نگارش است .

2. *Ibid*, 73.

۳. با اختلاف جزئی. نک ادامهٔ مقاله.

۴. بر اساس سیمز ویلیامز، (*SFL II*, 282, no. j)، قرائت تردیدآمیز؛ شاید هم *prcy*. (راگوزا ۱۹۸۰: ۵۷) این واژه را *ptrr(?)* خوانده بود.



Ch/So 12400/Verso/© der Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung

Ch/So 12400/V/ (*MiH I*, 72-73; publ. lines 1-2, *ibid*, 72; unpubl.)

Verso

- 1/ [.....] kywyδ ktsknty sr
 2/ [.....] ○ rty šy prw kwty xwrty skwn
 3/ [.....](•)¹ xnh sr xrt prw zkw RBkw zy² kδrt
 4/ rty wnkwy wγδrt nβw pyrm³ sr kt yny zkw prw mn'
 5/ (•••⁴ ••••⁵ •••••) [rt](y⁶ k)rnkt⁷ zkw wnkwy⁸
 nyδ(y)[6-8]⁹

۱. شاید <t>.

۲. سیمز ویلیامز، قرائت نگارنده به صورت zy²rt را به zy²rt تغییر داد و آن را فرم دیگری از jγ²rt «فریاد» در نظر گرفت که در متون سغدی مانوی شاهد دارد.

۳. اصلاح قرائت من توسط سیمز ویلیامز و رک.

۴. از نویسه‌ها جز لبه باریک بالایی چیزی باقی نمانده است. به نظر می‌رسد نویسه نخست <β> باشد: βwrt ؟

۵. ظاهراً دو نویسه پایانی <ty> است.

۶. تنها لبه باریک بالایی نویسه باقی است.

۷. اصلاح قرائت من توسط رک و سیمز ویلیامز.

۸. اصلاح قرائت من توسط سیمز ویلیامز و رک.

۹. ممکن است در اینجا بتوان این احتمالات را در نظر گرفت: nyδ('y)2 «هیچ کس» (SD, 6237)؛

nyδ('y)[cw] «هیچ چیز، به هیچ وجه» (SD, 6238)؛ nyδ('y)[cw] «هیچ چیز» (SD, 6239)؛

ترتیب قطعات

به صورت زیر است: Ch/So12400/V/ و L83b/V/ ترتیب نسخه شناختی قطعات

Lines 1-6: L83b/V/1-6 [46-51] /+Ch/So12400/V/1-2/

Lines 7-9: Ch/So12400/V/3-5/

متن پیوسته

Verso

- 1/ (ky) xwty p'rδ'rt [.....]
 2/ (c) 'nw y'nych ZKn 'zky wy(t)[δ'rt]
 3/ [Z]Y tw' p(ryw) xrt [.....]
 4/ (k)t mwrty rty 'xh [.....]
 5/ kywyδ ktsknty s'r x(r)[t']
 6/ [..... L'] mwrty o rty šy pr'w 'kwty xwrty skwn
 7/ [.....](•) x'n'kh s'r xrt' pr'w z'kw RBkw zy'r kδ'rt
 8/ rty w'nkwy wyδ'rt n'βw pyrnw s'r kt 'yny z'kw pr'w
 mn'
 9/ (•••t ••••• •••••) [rt](y k)mk't z'kw w'nkwy nyδ'y[.]

ترجمه^۱

[گوشهٔ دوم تمثیل نخست: زن پس از توطئه ناموفق قتل پسرک]

- ۱ که خود (بدو) غذا داد ...
- ۲ چون زن آن پسر را دید ...
- ۳ [ناباورانه گفت]: با تو رفتن [نتوانم] ...
- ۴ [ازیرا گمان می‌کرد] که [پسرک] مُرد (ه است).^۲ آنگاه، او (زن) ...
- ۵ به سوی ویرانه رفت ... [باور کرد که]

nyδ(cw) «هیچ چیز» (SD, 6242)؛ یا حتی 1nyδ('y) «نشسته» (SD, 6236). «پسر کرولال چنان

که (هیچ چیز نمی شنود)؟»

۱. آنچه که در ترجمه در میان کمانک آمده، واژه‌های افزودهٔ نگارنده برای فهم بیشتر متن است. ایرانیک بودن برخی از واژه‌ها در ترجمه به معنی تردید در قرائت آن واژه‌ها است. برای این دسته از واژه‌ها، بنگرید به یادداشتهای مربوطه در بخش حرف نوشت متن.

۲. به عبارت دیگر: باید مرده باشد.

- ۶ [پسرک ن] مُرد و غنّا را سگش خورد ...
 ۷ ... به خانه رفت (و) پسرک را به (باد) فریاد بلند گرفت.
 ۸ پس چنین به مردم گفت: پیش از این، این پسر به ... - من
 ۹ ... پسرک کر و لال چنان که هیچ چیز (؟) ...^۱

۳- گزارش

میزان افتادگی میان قطعات

یوشیدا که متن‌های چینی این دسته از قطعات را نیز بررسی کرد، نشان داد که میان L83b و L83c (چنان که در بالا ذکر شد، برخلاف شماره رده‌بندی اولیه این قطعات، اکنون باید دانست که ابتدا L83c می‌آید و آنگاه L83b) حدود چهار سطر مفقود است؛ به عبارت دیگر، برای پرشدن این فضای خالی هنوز یک قطعه کوچک دیگر نیاز داریم. طبق همین گزارش، حدود ۴۳ سطر نیز نیاز داریم تا متن L83b (یعنی جایی که متن ما در بالا قطع می‌شود) را به متن L68 برسانیم.^۲

سطر ۵:

پیش از این، سیمز ویلیامز در مقاله‌اش (۱۹۹۰) واژه آسیب دیده‌ $x(r)$ را با توجه به بافت متن به صورت $x(r)[t]$ بازسازی کرده بود. این واژه اکنون به صورت $x(r)[t']$ «رفت»، ماضی لازم (intr. Pret.) سوم شخص مفرد مؤنث، بازسازی می‌شود، چنان که در سطر هفتم نیز آمده است. او پس از دیدن این قطعه جدید، پیشنهاد این بازسازی را داده است.^۳

سطر ۶:

وجود واژه $pr'w \ šy 'kwty xwrt y skwn$ در جمله «و غنّا را سگش خورد» به عنوان حرف اضافه، قید یا موصول مسئله‌دار است. قطعه L83b این واژه را ندارد و در Ch/So12400 نیز بر فراز ضمیر شخصی $\dot{s}y$ نوشته شده است. من

۱. رک. یادداشت ذیل $ny\delta(^y)$ در سطر نهم حرف نوشت.

2. Yoshida 2001, 107.

۳. در نامه‌ای به تاریخ ۲۸/۶/۲۰۱۰.

آن را پس از این ضمیر جای می‌دهم، از آن رو که این ضمیر شخصی متصل معمولاً به rty می‌چسبد، چنان که در اینجا نیز در واقع باید چنین باشد. سیمز ویلیامز^۱ به جای این فرم، فرم prw (در متن‌های سغدی مسیحی و بودایی) را نیز در نظر می‌گیرد که خود فرم دیگری از prw به معنی «سپس، بعد» (>aparam* به نقل از *Sogdian Dictionary* = SD, 7256) است.^۲ برای prw بنگرید به SD, 7256 که به صورت pr'w^۲ نیز می‌آید (همان جا).

* * *

پیوست

قطعه منتشر نشده Ch/U 6926/v (با شناسه قدیمی T II 1456) از مجموعه برلین (*MiH I*, 283)^۳ نسخه هم‌نوای قطعه L69 (سطرهای ۱۹-۱۲) از مجموعه لنینگراد است. به استثنای تفاوت جزئی در فرم، یا کمبود و افزودگی چند نویسه یا واژه (و به همین دلیل به سادگی می‌توانند یکدیگر را در موقعیت آسیب‌دیدگی تکمیل کنند)، متن این دو نسخه متفاوت در مجموع یکی است. همانند دست‌نویس پیشین، واژگان این قطعه برلین دقیقاً در همان سطر قرار ندارند که در قطعه لنینگراد هست. از این رو، هر دو قطعه برلین را باید نسخه دوم روایت تلقی کرد. برای حرف نوشت و ترجمه L69 بنگرید به:

SFL II, 283-284.
Ragoza: 1980, 48.

(زرشناس - عسگری، ۱۳۸۸: ۱۲۳ - ۱۲۴).

۱. در نامه بالا.

۲. با سپاس از سیمز ویلیامز برای اشاره به این مأخذ. او در مقاله‌اش البته شواهد دیگری نیز ارائه داده است.

۳. روی برگ به چینی، با موضوعی متفاوت، است.

اما حرف نوشت نسخه منتشر نشده برلین چنین است (قس). تفاوت‌های آن با نسخه لنینگرا، با پانوشتهای الفبای لاتین، بر اساس ویراست سیمز ویلیامز):^۱



Ch/U 6926/Verso/© der Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie
der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer
Kulturbesitz, Orientabteilung
Ch/U 6926/V/ (*MiH I*, 283; Publ. lines /1/ and /9/, *ibid*)

Verso

- 1/ [12] 'z-w m(yr')m^a ty(w)^b CWRH krnk't^c
- 2/ kwn'^d [13] n'^e wy' [β]r'^f n' ptywš^g rty
- 3/ m'ty^h prmnⁱ [14] kwn'^j rtšw 'xh^k
- 4/ m(')^l myr'^m rtšw 'BYwⁿ [15] 'nyw
- 5/ δβ'mpnwh 'st rt[y]^{2o} pts'r cywyδ
- 6/ δβ'mpnwh^p [16] 'βt' z't'yt^q 'z-t'nt
- 7/ (rt)[y]^r xwnwx 'ynch [17] βr'γ'z^s δym'n(t)^t
- 8/ krnk't^u z'ky zyšty^v 'krty k'm [18] δ'r(t)^w
- 9/ ptxwst w'nw kt pr'w^x mn'
- 10/ 'z-wnt^y [19] 'x(w)[šyc]^{3z} (L)['4 wβ't⁵
- 11/ [pr]¹ x'n'kh (δ'wn)^{2aa} [3

۱. برای مطابقت با دستنویس لنینگرا، شماره سطر این قطعه را در قلاب جای دادیم.

۲. به واژه بعد چسبیده است.

۳. بازسازی بر اساس قطعه لنینگرا. کاتب قطعه برلین سهو قلمش در نگارش نویسه نخست را اصلاح کرده است، بدین گونه که نویسه نخست (دو //ف به نظر می‌رسد) را خط زده و روی آن، نویسه //ف را (یک بار) ناشیانه و البته درشت تر از اندازه قلم متن نگاشته است.

۴. لبه بالای <L> باقی مانده است.

۵. بازسازی بر اساس قطعه لنینگرا.

^a myr(ʾm)	ⁿ ʾBY(w)[]
^b tyw	^o rty
^c krn kʾt	^p δβʾmp(nw)[h]
^d kw(n)[ʾ]	^q zʾtʾyt (with a spot under <z>)
^e [n](ʾ)	^r rty
^f wyʾβr	^s [β]rʾγʾz
^g ptyʾwš	^t δymʾnt
^h zʾkw mʾty	^u krn kʾt
^l prmʾnh	^v zyšty (with a spot under <z>)
^j (k)wnʾ	^w δʾrt
^k ZKh	^x prw
^l mʾt	^y ʾʾ (zwn)t
^m myrʾ{myrʾ}(rep.)	^z ʾʾxwšyc
^{aa} In article: δwʾ, but see below.	

ترجمه^۴

- ۱ [اگر]^۵ من بمیرم، تو خود را کر و لال
- ۲ کن؛ سخن مگو (و) مشنو. پس [پسر]^۶
- ۳ فرمانِ مادر بُرد.^۷ آنگاه که
- ۴ مادرِ او مُرد، پدرش بانوی
- ۵ دیگر گرفت؛ و سپس، از آن
- ۶ بانو هفت پسر زاده شدند.
- ۷ و آن زن آغازید با این

۱. بازسازی بر اساس قطعهٔ لنینگراد.
۲. نک. بخش گزارش.
۳. افتادگی دستنویس. قطعهٔ لنینگراد روایت را ادامه می‌دهد.
۴. مگر در چند مورد جزئی، که در پانویسها آمده، ترجمه من در کلیات موافق با ترجمه سیمز ویلیامز و زرشناس – عسگری است.
۵. این واژه در بخش افتادهٔ قطعهٔ برلین، در سطر ماقبل، آمده بوده است. این افزوده بر اساس قطعهٔ لنینگراد است.
۶. از قلم افتادگی کاتب؛ موجود در قطعهٔ لنینگراد.
۷. در اصل به جای بُرد: «کرد، انجام داد».

- ۸ پسر کر و لال زشتی^۱ ورزیدن (و) خواست
- ۹ (او را) کشتن؛ چنان (اندیشید) : برای
- ۱۰ پسران من منزلت(ی)^۲ ن [باشد
- ۱۱ [در] خانه با^۳]

۴- گزارش

سطر ۱۰:

سیمز ویلیامز در *SFL II*, 285-286 در باب واژه 'xwšyc (با دو/الف آغازین) کاملاً بحث کرده است. طبق نوشته او، نخستین شاهد این واژه در C2 دیده شده است. او، ضمن اشاره به احتمال ارتباط این واژه با 'xwšky (apud *Sogdica*, b15) و مقایسه آن با فارسی میانه 'yrkš «دست به سینه (به نشانه احترام)»، در مجموع برای این واژه معنای «منزلت، ادای احترام، مرتبت» را پیشنهاد می‌کند.

سطر ۱۱

سیمز ویلیامز، پس از انتشار مقاله‌اش، قرائت 'δw «دو» را به δwn به معنی «با» اصلاح کرده است. (apud *MiH I*, 283, and no.3) این واژه در قطعه برلین به صورت (δ'wn) آمده که در واقع همانند δn فرم دیگری از همان واژه محسوب می‌شود. قرائت جدید سیمز ویلیامز اکنون با شاهد دست‌نویس هم‌نوائی برلین تأیید می‌شود.

۵- نتیجه

در این مقاله نشان داده شد که دو قطعه از مجموعه دست‌نویس سغدی برلین می‌توانند دو قطعه از مجموعه دست‌نویس سغدی لنینگراد را تکمیل کنند. به عبارت دیگر، با کمک این دو دست‌نویس کوچک، دو بخش ناقص تمثیل پسر کر و لال که از زبان

۱. یا «نفرت» برای zyšty.

۲. نک. بخش گزارش.

۳. در همه ترجمه‌های پیشین به «دو» برگردانده شده است. بنگرید به پانوش aa زیر متن حرف نوشت در مقاله حاضر. و نیز نک. بخش گزارش.

مانی برای یک مغ زرتشتی نقل شده تا حدودی بازسازی شده است. بررسی‌های نسخه شناختی و خطی نشان می‌دهند دو قطعه برلین نسخه‌های بدل دو قطعه لنینگراد و از مجموعه دست‌نویسی دیگر هستند نه این که پاره‌هایی جدا گشته از همان دست‌نویس باشند. بازسازی کامل متن نیازمند دست کم دو یا سه قطعه دست‌نویس دیگر است: یکی بسیار کوچک (حدود چهار سطر) تا میانه متن را تکمیل کند و دو دیگر بزرگ (حدود ۴۳ سطر).

* * *

منابع

MiH I: Reck 2006.

SD: Gharib 1995.

SFL II: Sims-Williams 1990.

زرتشناس - عسگری، ۱۳۸۸

زرتشناس، زهره؛ و لیلیا عسگری، نامه خاتون ارگی و صد و نوزده باره نوشتاری، تهران ۱۳۸۸.

Gharib, B. 1995. *Sogdian Dictionary*. Sogdian-Persian-English, Tehran.

Henning, W. B. 1942. Mani's Last Journey. *BSOAS* 10: 941-953.

Ragoza, A.N.1980. *Sogdiyskie fragment Tsentral'noaziatskogo Sobraniya Instituta Vostokovedeniya*, Moscow.

Reck, Chr.2006.*Mitteliranische Handschriften.Teil 1:Berliner Turfanfragmente manichäischern Inhalts in sogdischer Schrift*, Stuttgart.

Sims-Williams,N.1990. The Sogdian Fragments of Leningrad II: Mani at the Court of the Shahanshah". *Bulletin of the Asaia Institute*. NS, vol. 4: 281-288.

Sims-Williams, N. 1995. Christian Sogdian texts from the Nachlass of Olaf Hansen, II: Fragments of polemic and prognostics. *BSOAS* LVIII/2: 288-302.

Yoshida, Y.2001.On the Sogdian fragments of the St. Petersburg collection, in: *Contribution to the Studies of Euroasian Languages Series 3: Issues in Euroasian Languages 1*, Kyoto: 105-117.